

Inkluzivní pojetí výuky elementárního čtení a psaní ve školách hlavního vzdělávacího proudu

Jiří Havel

KPP PdF MU

Základní východiska filozofie inkluzivní didaktiky

Dosavadní *výzkumy inkluzivního prostředí* v primárních školách jasně ukazují, že **výchova a vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami přestává být doménou speciálního školství** a že škola, která je vhodná pro tyto děti, je lepší školou pro všechny. Základní školy hlavního vzdělávacího proudu se tedy stále výrazněji proklamují jako *školy pro všechny*.

Tím se rýsuje **linie budoucího vývoje pedagogiky**: *od segregace k integraci, od integrace k inkluzi a konečně od inkluze k různorodosti jako normálnímu stavu.*

Formování inkluzivní didaktiky

- V průniku speciální a obecné pedagogiky se rodí **inkluzivní pedagogika**, která se zabývá možnostmi *optimální edukace žáků se speciálními (individuálními) potřebami*. Původní obecná pedagogika přijímá poznatky pedagogiky speciální a využívá ji k obohacení všech žáků.
- V této souvislosti se pak nelze vyhnout pojmu **inkluzivní didaktika**, jejímž úkolem je ukázat, jak je možné tyto podmínky uskutečnit v inkluzivní škole *na úrovni plánování, realizace a reflexe vyučování*.
- V praxi škol respektujících a podporujících speciální vzdělávací potřeby žáků i heterogenitu obecně tedy vzniká *inkluzivní didaktika*. Tento proces vyvolaný realitou vyžaduje po učitelích, aby stále výrazněji propojovali **principy a poznatky obecné didaktiky a didaktiky speciální**, tj. pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

Kořeny inkluzivní didaktiky

V tradicích *reformní pedagogiky*, ale také v aktuálních didaktických konceptech. Mezi nejčastěji doporučované **výukové strategie v inkluzivní didaktice** patří především *kooperativní učení, vrstevnické vyučování* (tzv. peer tutoring) a *výcvik sociálních dovedností* (srov. Hájková & Strnadová, 2010; Lechta, 2010). Jsou to tedy vesměs *metody založené na vlastní aktivitě žáka, reflexi a sebereflexi*.

Východiskem pro koncipování této didaktiky je **respektovat a naplňovat ve výuce potřeby všech žáků**, tzn. nabídnout jim *adekvátní vyučování bez ohledu na jejich individuální rozdíly, na druh jejich speciálních potřeb nebo aktuální výkony v učení* (srov. Leeber, 2006).

Hlavní rysy je možné formulovat ve třech dimenzích: *nikoho nevylučuje, vztahuje se na všechny vývojové stupně a je orientovaná na dítě*.

Design výzkumu v oblasti inkluzivní didaktiky

Cíl: *zjistit a popsat, co je ze strany učitelů skryto za jevy, které jsme postupně odhalovali ve školních kurikulech, v sebehodnotících argumentech pedagogických kolektivů a zejména v profesních výkonech, které jsme pozorovali přímo ve výuce.*

Referenčním rámcem pro naše zjištění byl jeden z klíčových předmětů primárního vzdělávání. Jelikož v aktuální *teorii předmětové didaktiky elementárního čtení a psaní není dostatečně reflektována realita heterogenního edukačního prostředí v našich primárních školách*, dospěli jsme v úvahách o konceptuálním rámci našeho výzkumu k názoru, že by bylo přínosné ukončit jej široce srozumitelným *analytickým příběhem*, který tuto realitu zevrubně popíše.

Hlavní výzkumná otázka: *Jak učitelé v základních školách hlavního vzdělávacího proudu pojmají výuku elementárního čtení a psaní ve třídách, v nichž jsou stále častěji vzděláváni žáci s diagnostikovanými speciálními potřebami?*

Metodologie: K získání výchozích údajů jsme použili *metodu ohniskových skupin* a pro analýzu dat *techniku kódování a interpretace dat*.

Výzkumný vzorek: **vybrané spolupracující školy** v Jihomoravském kraji (N=8).

Výsledky výzkumu

Celková délka přepisů diskusí v ohniskových skupinách dosáhla při standardním řádkování délky *188 stran*. **Transformovaná data byla rozebrána a postupně narativně analyzována.** V první fázi analýzy jsme označili *416 klíčových tvrzení*, kterým jsme přidělili jména (kódy). Řada z nich se objevovala v různých variantách opakovaně, takže *výsledný počet kódů po otevřeném kódování byl 197*.

Na základě společných znaků a charakteristik **byly kódy rozčleněny do 10 kategorií** – *Inkluzivní vyučování obecně, Inkluzivní výuka (elementárního) čtení a psaní, Žáci nastupující s výukovými obtížemi, Žáci lépe připravení či nadaní, Individualizace výuky, Vnitřní diferenciacce, Variabilita výukových metod, Specifické zásady a formy, Diagnostika a hodnocení, Role rodičů v (inkluzivní) výuce čtení a psaní.*

Inkluzivní výuka čtení a psaní

Vybrané kódy:

**Máme k dispozici efektivní individuální pomůcky (činnostní) A 13/25 15/16 16/12
19/4 C 5/1 E 8/18 F
13/10 14/7**

Velké svislé plochy na kreslení. Kartičky – obrázek, písmeno, slovo; popisují obrázky. Pexeso – skládají dvojice věta, obrázek; opaky. Ve čtení užíváme kartičkový systém často, umožňuje činnost, řazení, práci ve dvojicích. Jsou rychlé, efektivní, použitelné pro individuální práci.

Vybíráme texty tak, aby poskytovaly potenciál k práci (operacím) C 16/11E 8/10 19/3

Svým způsobem je to asi čtenářská gramotnost, to, co jsem dělala, aby oni opravdu dokázali s tím textem pracovat tak, aby tomu rozuměli a uměli vyhledávat, ne jen aby bezmyšlenkovitě doplňovali, jestli tam je tvrdé nebo měkké i, ale aby prostě pracovali.

Vycházíme z principu psaní pro to, aby to někdo četl (praktické) A 9/17 E 18/8

Měli by pracovat s tím, že rozumí textu a že si ho jsou schopni přepracovat do formy, která je jejich a v tom psaní se učí hledat formu, která bude sdělná pro ostatní.

Individualizace výuky

Vybrané kódy:

Vytvářím příležitosti, aby každý žák mohl procvičovat na své úrovni

**A 2/1 C 7/10 D
3/10 E 3/22 4/14 F
12/11 20/29 G
1/22**

To taky je problém si to do té hodiny všechno dát, když to takhle rozčlením na ty nadané, pak na ty, co jsou s poruchami učení a na ty ostatní, tak potom při té kontrole už je to takové složitější se k tomu všemu dostat, tak když to mám takhle hodně rozčleněné.

Při nezdarech zkoušíme individuálně hledat cestu k úspěchu

**A 5/18 F 6/14
20/3 G 1/15**

Spíš člověk hledá ty cesty vyložené individuálně s tím dítětem a zkouší, co prostě funguje a tak. Tyhle ty děti tu moji práci intenzivní individuální potřebují.

Respektujeme rozdílné pracovní tempo žáků

F 23/6 G 10/23

Protože to naše školství je hodně na rychlost, na výkon, což jinde nebývá, když si vezmete švédské školství nebo jiné, tak on je jinde trošku, tam splní určité stupně a je to a to mně vyhovuje daleko víc, protože v té třídě ne každý dojde až do toho vrcholu a já ho mám oznámkovat jenom proto, že někdo vymyslel normy a rychlost, tak já jemu musím dát trojku, protože to nesplnil, ale on udělal max. pro sebe.

Variabilita výukových metod

Vybrané kódy:

**Při nezdarech přecházím s žákem průběžně na jinou metodu (ne komplexně) A 4/14
C 10/10 G 9/10 10/20**

Když jsem učila slabikování, tak to dítě, kterému to nešlo, tak samo si tak nějak... To se nedalo zastavit, on si to potřeboval po těch písmenkách, tak jsem ho nechala.

**U žáků s obtížemi ve čtení úspěšně aplikujeme splývavé čtení C 1/11 7/11 10/13 D
9/22 G 2/17**

Tak já vlastně první rok to teď taky jedeme a mně hlavně se na tom líbilo to, že když se naučím takovou tou klasickou, tak spousta lidí mělo problém začít spojovat ty slabiky a tady u toho se to naučili úplně krásně, tím, že se to tam dlouze, jako jsme začali všichni a hromadě, tak prostě se chytali postupně všichni a pak to bylo bez problému. I ty shluky těch souhlásek.

**Texty pro žáky se SVP zjednodušujeme, barevně zvýrazňujeme (písmena, slabiky) C
9/24 E 6/8 F 10/24**

Určitě vyznačování písmen, slabik. A já jsem to dělala i těmi barvami, že třeba konkrétně jeden chlapec si pletl A a O, takže jsme to zkoušeli, že vyloženě jsme prostě, odlišili jsme to, takže taky jsem to zkoušela a docela se mi to osvědčilo.

Literatura:

- Hájková, V., & Strnadová, I. (2010). *Inkluzivní vzdělávání: teorie a praxe*. Praha: Grada Publishing.
- Havel, J., & Filová, H. et al. (2010). *Inkluzivní vzdělávání v primární škole*. Brno: Paido.
- Lebeer, J. (2006). *Programy pro rozvoj myšlení dětí s odchylkami vývoje*. Praha: Portál.
- Lechta, V. (ed.). (2010). *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. Praha: Portál.

Děkuji za pozornost!

Konference VZ

11. září 2013